

ЗНАЛАЧКО ОДГОНЕТАЊЕ ТАЈНОГ ПЕСНИЧКОГ ЗНАКА

Јован Делић, *Гојко Ђоџа – црни арјонауџи српској њесниџиџва (О њоеџији и њоеџиџи Гојка Ђоџа)*, Штампар Макарије – Ободско слово – Херцеговина издаваштво, Београд – Подгорица – Требиње 2025

Познато је да академик Јован Делић предано прати и тумачи поетичка кретања модерне и савремене српске књижевности у поетолошком, културолошком, морфолошком и компаратистичком светлу. Тако се у оквирима академске критике истакао позамашним критичким и научним опусом. У опсегу његових континуираних истраживања нашли су се лик и песничко дело Гојка Ђоџа. Овај савремени српски песник турбулентне песничке биографије, који се огласио у другој половини шездесетих година, у Делићевом критичком мишљењу стекао је повлашћени статус, док су у аксиолошком систему овога историчара књижевности Ђоџова поетска остварења задобила врло високо место. Критичар не скрива своју недвосмислену а непатворену наклоност, како подешавањем интонативног регистра интерпретативног дискурса појединим емфатичким исказима или реминисценцијама на општу књижевну културу, тако и прегнантним али јасним критичким оценама.

Понукан аутентичношћу Ђоџове песничке појаве, Делић је написао више студија, чланака, предговора, поговора, приказа и беседа о његовом песничком и есејистичком стваралаштву. Ти текстови, сходно њиховој интерпретативној доследности, херменеутичком обухвату и међусобној методолошкој усаглашености, систематизовани су у корицама монографије *Гојко Ђоџа – црни арјонауџи српској њесниџиџва (О њоеџији и њоеџиџи Гојка Ђоџа)*.

Није Ђоџо једини савремени песник коме је Делић поклатио дужну критичку пажњу. Вреди овом приликом, између осталих, поменути Матију Бећковића, Рајка Петрова Нога или Новицу Тадића, Ђоџове савременике, па и духовне сроднике. Међутим, ексклузивност ове монографије почива управо на засведениости, на коначном уобличењу интерпретативне

мисли и речи о једном у Делићевој критичкој библиографији посебно значајном песнику.

Делић развој Ђогове поезије помно прати и конфигурише њена поетичка чворишта, стилски маркирана места, поступке, речју – *констатанше* и *доминанше*. Стало му је и да образложи модалитете песничког писма, то јест да типолошком поделом расветли значењске слојеве и укаже на путању Ђогове поетске имагинације. У домен монографије, следствено томе, ушла су тумачења појединачних Ђогових збирки, од *Тује и њивина*, преко *Могрице*, *Кукуће*, *Вунених времена*, па све до *Црној руна*, *Клујка* и *Пућа за Хум*, објављених у овом веку. Делић је у синтетичким текстовима поетолошко-културолошког типа одлучио да карактеристике Ђогове поетике представи и анализира типолошким разграничавањем, прегруписивањем, односно интерпретативном рефигурацијом његових песама.

Књига се отуда састоји од дванаест тематски заокружених поглавља која се, логичним следом критичко-теоријске мисли аутора и песничког уметничког профилисања, надовезују једно на друго. Аналитичко-интерпретативном делу монографије преходи Посвета, кратки мемоарско-евокативни наратив о враћању животних дугова, милости Божјој и дарованој слободи мисли и говора. Иза ње следи Увод, где се откривају Делићеви вредносни критеријуми, мотивација за проучавање Ђогове књижевности, као и херменеутичка полазишта којима ће се аутор у услеђујућим критичко-есејистичким целинама руководити. Књигу затвара „Бесједа о пјеснику Гојку Ђогу у АНУРС 21. 12. 2021. г.”, својеврсни резиме Делићевог тумачења Ђогове вунене трилогије. Освртом на љубавне и програмске песничке саставе Делић је указао на линије развоја Ђоговог песништва, на његова поетичка упоришта, као што је читаоцима отворио нова семантичка поља. Користећи сличну стратегију, препознао је где се крије Ђогова сатира, а на чему почива његов културни патриотизам.

Јован Делић показује да књижевни текст за њега није тек пуки предмет проучавања, већ неотуђиви део његове „људске и интелектуалне егзистенције”, док је тумачење књижевног дела, као критички чин, предуслов саморазумевања националне књижевности. Форма (књижевно дело) и Егзистенција (критичарева личност) у критици, како је то раније поставио Милан Радуловић, граде једну нову форму, нов књижевни облик или нови вид књижевне артикулације. Испоставља се да и на релацији успостављеној у овом монографији, књижевна форма, коју репрезентују Ђогови песнички радови, и критичарева егзистенција, оличена у лику Јована Делића, која те радове помно рашчитава, декодира, интерпретира, анализира, у критичком облику јесу јединствен феномен, то јест два елемента једног духовног процеса. То се најбоље читава у критичаревом настојању да зађе с ону страну песничког ума како би откључао скривена и донекле затомљена значења у његовим стиховима.

Међутим, Делић у том саодношењу задржава нужну меру објективности, то јест оног критичког дискурса који га унапред ослобађа кривице пристрасности. То верификује његов тон излагања, те упошљавање предмету саобразне и адекватне књижевнотеоријске апаратуре. Ипак, да би правоверно расветлио значењске слојеве појединачних песама, поема, збирки или целих стваралачких фаза Гојка Ђога, Делић се открива као личност која са песниковом личношћу дели истоветно историјско искуство, афинитет према властитој култури и модалитете интелектуалног проматрања смене духовних парадигми. Аутор монографије је тако приправан да се усети, уживи у песников свет, у песникову уметничку пројекцију стварности, што је, наравно, почетни херменеутички гест. Тако распознаје учинке песничког поступка, тачке дотицаја са писаном и усменом традицијом, песничку двосмисленост, односно сва скривена, имплицитна значења Ђоговог песничког знака. Песник ће рећи: „Празно је свако слово / Које није обележено / Тајним знаком”, а критичар, у врхунском тренутку критичке самосвести: „Над тим знаком су наднесени и пјесник и тумач, са различитих страна.” Дакле, песник загонета, песму обележава „тајним знаком” као залогом пуноће значења, а критичар заинтригирано прихвата његову игру и упушта се у врло склизак, али у крајњем исходу полезан и нужан ризик тумачења. Резултат тог тумачења је искра спознања. Стога је Делић приљубљен уз текст, тумачи га лексиком и дискурсом саме Ђогове поезије. Тиме избегава замке читавања значења, пројектовања своје критичке идеологије или погрешке критичке аксиологије. Делић из поглавља у поглавље изолује сентенце и поетичко становиште песника о писању и поезији, не одступајући од прецизне анализе поетских исказа, њихове лингвистичке и морфолошке природе, афористичке двосмислености, па и вишесмислености, али и гномске стамености. Уједно расветљава уметнички и семантички домет Ђогових песничких слика, али и њихова стваралачка упоришта и изворишта.

Каткад просевне критичарев духовити коментар или развијеније запажање о појединим друштвеним феноменима, пропраћено инвективом или саркастичном жаоком. На пример, када анализира „Писма из азила”, која сматра понајбољим циклусом у Ђоговој тамничкој поезији, а неправедно критички недочитаним, песник метафору *прекида пошти са небесима* преноси на терен актуелне политичке стварности: „Није у прекиду наша пошта с небесима, већ и са свијетом – не хаје свијет за наша писма из казамата, већ их затрпава бомбама са осиромашеним уранијумом.” На другом месту пак аподиктички истиче: „Патриотски је говорити истину и критички мислити о својој земљи. А Ђого је то говорио кад је било најтеже и када други нијесу тако смјели говорити ни писати.” Када успостави оквир за правоверно читање гласовите и политички контроверзне песничке књиге *Црно руно*, Делић семантички домен

збирке, па и ауторску позицију самога Ђога, преноси на општи план: „Није Ђога имао илузија да ће *Црно руно* промијенити свијет, али је барем себе у црно руно завио и пред свијетом се показао као црни аргонаут. Усрећитељске последице златнога руна осјећамо даноноћно.” У оваквим исказима феноменолошки прецизно читава негативне идеолошке континутете у нашем друштву.

На језгровита а ефектна запажања Рајка Петрова Нога Делић се покатакд ослања, њима отпочињући поједина поглавља свог критичког есеја. Он то чини хотимично јер не може да пренебрегне особену конгенијалност два стваралачка темперамента и два маркантна песничка гласа у међусобном ослушкивању и разумевању.

Загонетни Ђога изискује компетентног читаоца, опремљеног знањима из српске писане и усмене, али и светске књижевне баштине. Захтева и читаоца који својим васпитањем, образовањем али и искуством умешно залази у инокосна, просторно и временски алтернативна, па и скрајнута подручја матичног језика, обичаја, хабитуса, колективног свесног и несвесног, а што је и те како уграђено у Ђогов поетски исказ, песничку слику и визију поезије и стварности, артикулисана како у поезији тако и у есејима. Делић је, наравно, дорастао задатку који Ђогово песništво пред тумача поставља, па своје анализе компетентно употпуњује драгоценим изналасцима тематско-мотивских, морфолошких или стилско-језичких подударности са другим ауторима, њему поетички ближих или удаљенијих. Тиме не само што ситуира Ђогову песничку свест у одговарајуће духовно-историјско окружење него и шири читаочев спознајни хоризонт. Још један аргумент Делић држи у рукама као књижевни критичар, а то је изграђена културна самосвест. Захваљујући њој стиче морални и интелектуални кредибилитет да се ухвати у коштац са Ђоговим песничким тајнописом, са врло видљивим културним и политичким отиском у нашој савременој историји.

Делић Ђогове написе подједнако тумачи изнутра, следећи логику самог текста, али ван оквира иманентног тумачења, по потреби га проширујући увидима из културологије, историје идеја, друштвене историје. Уједно, имајући у виду тематски домен Ђогове поезије, он не може да не примети текстуалност историје и историчност поетског текста, односно чињеницу да се историја огледа у поезији, а да се поезија, а нарочито она која је донела тамничко искуство песнику, уписује у историју. Тако је Ђога незаобилазан у сагледавању промена друштвене парадигме, то јест система и његове рефлексije на људску, а потом и на уметничку свест. Контекстуализација се одиграва и са књижевноисторијског становишта, јер Делић Ђога проматра у озрачју индикативних, међашњих појава домаће и светске поезије.

Ђогова поезија отворено комуницира са друштвеном стварношћу и историјским реалијама, подарујући читаоцима песнички смисао као

историософски. Он доследно пева о историјском принципу, залажући се за поетску и људску правду, али и за право на слободу. У томе, како и Делић види, лежи његов културни патриотизам. Међутим, у књижевном моделу који Ђого одабира за одсликавање тих релација, то јест у уметничком филтеру кроз који пропушта рефлексије о стварности, Делић препознаје сатиру. Наравно, њој не понестаје ни хумористичких ни гротескних елемената. При томе уочава да се већ у књизи *Кукућа*, а посебице у њеном другом циклусу „Кукутин врт”, песник осмелио да тематски наговести оно што ће *Вунена времена* у потпуности реализовати. Стога се пита како је то тадашњим идеолошким жрецима и политичким комесарима промакло. У тој сатири се, према Делићевом луцидном тумачењу, такође читава Ђогов културни патриотизам, ангажман, али и висока концентрација рефлексивности.

Монографија о црном аргонауту, егзистенцијално и песнички заплетеном и запретеном у вуненим временима, лако се ишчитава. Читалачку проходност омогућава Делићев препознатљив стил писања, растерећен гломазног метатеоријског појмовника и синтаксе засићене логичко-антиномичним обртима која све више доминира у савременој српској критици. Делићу је стало да читалац у његовој интерпретацији добије корисну и употребљиву информацију којом ће употпунити свој читалачки утисак или стећи нове увиде у токове књижевности. Критички текст стога служи као полигон за зналачко а разговетно рашчитавање песничких порука и исказа. Монографија Јована Делића, која засвођује један континуиран, надопуњујући дијалог песника и критичара, уједно обнавља знање о примарним задацима књижевне критике. Отуда је с пуном правом можемо сматрати изузетно вредним књижевнокритичким прилогом како за поштоваоце песничке личности и стваралаштва Гојка Ђога, тако и за историчаре књижевности и културе.

Др Јана М. АЛЕКСИЋ

Виши научни сарадник

Институт за књижевност и уметност, Београд

tiamataleksic@gmail.com

FIRST WE TAKE MANHATTAN

Владимир Пиштало, *Луке*, Агора, Зрењанин – Нови Сад 2025

Књига путописне прозе са метафоричним насловом *Луке*, писца Владимира Пиштала, објављена је 2025. године у издању Агоре, а у истој години додељена јој је Награда „Љубомир П. Ненадовић”. Сабрани путописи у којима је путник откривао непознато, враћао се познатом, и сећао